

ԱՐՅԱԽԻ
ՆԱԼՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐՅԱԽԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ
ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ
ՄԻԱՎՈՐՈՒՄ (ԱԵԳՄՄ)

ԵՐԵՎԱՆԻ
ՊԵՏԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

«ԱՐՅԱԽ»
ԳԻՏԱՆԿԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՅԱԽ

SCIENTIFIC
ARTSAKH

НАУЧНЫЙ
АРЦАХ

Հիմնադիր – Founder – Учредитель:
ԵՐԵՎԱՆԻ ԴԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ (ԵՊՀ)
YEREVAN STATE UNIVERSITY (YSU)
ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ (ЕГУ)
www.y su.am

Հրատարակիչ – Publisher - Издатель:
ԱՐՑԱԽԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ ՄԻԱՎՈՐՈՒՄ (ԱԵԳՄՍ)
UNION OF YOUNG SCIENTISTS AND SPECIALISTS OF ARTSAKH (UYSSA)
ОБЪЕДИНЕНИЕ МОЛОДЫХ УЧЁНЫХ И СПЕЦИАЛИСТОВ АРЦАХА (ОМУСА)
www.aegmm.org

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՑԱԽ

SCIENTIFIC ARTSAKH

НАУЧНЫЙ АРЦАХ

№ 2(5), 2020

«Գիտական Արցախ» պարբերականն ընդգրկված է Հայաստանի Հանրապետության Բարձրագույն որակավորման կոմիտեի (ՀՀ ԲՈԿ) սահմանած դոկտորական և թեկնածուական ատենախոսությունների հիմնական արդյունքների ու դրույթների հրատարակման համար ընդունելի գիտական պարբերականների ցանկում:

«Գիտական Արցախ» պարբերականը պետեղված է www.elibrary.ru կայքում:

The «Scientific Artsakh» journal is included in the list of scientific periodicals acceptable for publication of the main results and provisions of doctoral and candidate theses established by the Higher Attestation Committee of the Republic of Armenia (HAC RA).

The «Scientific Artsakh» journal is posted on www.elibrary.ru website.

Журнал «Научный Арцах» включен в список научных периодических изданий, приемлемых для публикации основных результатов и положений докторских и кандидатских диссертаций, установленных

Высшим аттестационным комитетом Республики Армения (ВАК РА).

Журнал «Научный Арцах» размещен на сайте www.elibrary.ru.

«ԱՐՑԱԽ» հրատ. – «ARTSAKH» Publ. – Изд. «АРЦАХ»
ԵՐԵՎԱՆ – YEREVAN – ЕРЕВАН
2020

Տպագրվում է Երևանի պետական համալսարանի գիտական խորհրդի որոշմամբ

Համարը հրատարակության է երաշխավորել «Գիտական Արցախ» պարբերականի խմբագրական խորհուրդը

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Լախագահ՝ Արամ ՍԻՄՈՆՅԱՆ, ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտի տնօրեն,
ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գլխավոր խմբագիր՝ Ավետիք ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

Գլխավոր խմբագրի տեղակալ՝ Թեմինա ՄԱՐՈՒԹՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

Անդամներ՝

Լենա ԱՄՐՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր (**Տառագոնա, Իսպանիա**)

Արծրուն ԱՎԱԳՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Հրանտ ԱՎԱՆԵՍՅԱՆ, հոգեբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Դավիթ ԲԱԲԱՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ

Վահրամ ԲԱԼԱՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Խաչիկ ԳԱԼՍՏՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ

Զուլիետա ԳՅՈՒԼԱՄԻՐՅԱՆ, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Վլադիսլավ ԳՐՈՒՉՂԵՎ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Կոստրոմա, ՌԴ**)

Գևորգ ԴՎՆԻԵԼՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Արման ԵՂԻՉԱՐՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ

Սեյրան ՉԱԶԱՐՅԱՆ, փիլիսոփայական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Մարել ժԵՅՍՈ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Օլտին, Լեհաստան**)

Նատայա ԿՈՎԿԵԼ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ (**Մինսկ, Բելառուս**)

Վալենտինա ԼԱՊԱԵՎԱ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Մոսկվա, ՌԴ**)

Օտտո ԼՈՒԻՏԵՐՅԱՆՂՏ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Համբուրգ, Գերմանիա**)

Ռուզաննա ՀԱՎՈՔՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ

Իրինա ՀԱՅՈՒԿ, փիլիսոփայական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ (**Լվով, Ուկրաինա**)

Նազիկ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Մուշեղ ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գագիկ ԴԱՉԻՆՅԱՆ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Աշոտ ՄԱՐԿՈՍՅԱՆ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր

Էդիկ ՄԻՆԱՅՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Կարեն ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ, տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ

Հայկ ՍԱՐԳՍՅԱՆ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր

Յուրի ՍՈՒՎԱՐՅԱՆ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր

Մաքսիմ ՎԱՍԿՈՎ, սոցիոլոգիական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Դոնի Ռոստով, ՌԴ**)

Գարիկ ԶԵՌՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Տիգրան ԶՈՉԱՐՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գիտական Արցախ, № 2(5), 2020, Երևան, «ԱՐՑԱԽ» հրատարակչություն, 2020, 272 էջ:

«Գիտական Արցախ» պարբերականի 2020թ. 2-րդ (5-րդ) համարում տեղ են գտել հասարակական գիտությունների արդի հիմնախնդիրների վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետությունը, Արցախի Հանրապետությունը, Բելառուսը, Դոնեցկի ժողովրդական Հանրապետությունը, Չինաստանը և Ռուսաստանի Դաշնությունը ներկայացնող մոտ երեք տասնյակ անվանի ու երիտասարդ գիտնականների աշխատանքները:

The Issue is Recommended for Publication by the Editorial Council of the «Scientific Artsakh» Journal

EDITORIAL COUNCIL

Chairman: **Aram SIMONYAN**, Director of Institute for Armenian Studies of YSU, NAS RA Associate Member, Doctor of History, Professor

Editor-in-Chief: **Avetik HARUTYUNYAN**, Ph.D in Law, Associate Professor

Deputy Editor-in-Chief: **Tehmina MARUTYAN**, Ph.D in Philology, Associate Professor

Members:

Lena ASRYAN, Doctor of History (**Tarragona, Spain**)

Artsrun AVAGYAN, Doctor of Philology, Professor

Hrant AVANESYAN, Doctor of Psychology, Professor

David BABAYAN, Doctor of History, Associate Professor

Vahram BALAYAN, Doctor of History, Professor

Gevorg DANIELYAN, Doctor of Law, Professor

Khachik GALSTYAN, Doctor of Political Sciences, Associate Professor

Gagik GHAZINYAN, Academician of NAS RA, Doctor of Law, Professor

Vladislav GRUZDEV, Doctor of Law, Professor (**Kostroma, Russia**)

Julietta GYULAMIRYAN, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ruzanna HAKOBYAN, Doctor of Law, Associate Professor

Nazik HARUTYUNYAN, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Irina HAYUK, Ph.D in Philosophy, Associate Professor (**Lviv, Ukraine**)

Mushegh HOVSEPYAN, Doctor of Philology, Professor

Garik KERYAN, Doctor of Political Sciences, Professor

Tigran KOCHARYAN, Doctor of Political Sciences, Professor

Natalia KOVKEL, Ph.D in Law, Associate Professor (**Minsk, Belarus**)

Valentina LAPAEVA, Doctor of Law, Professor (**Moscow, Russia**)

Otto LUCHTERHANDT, Doctor of Law, Professor (**Hamburg, Germany**)

Ashot MARKOSYAN, Doctor of Economic Sciences, Professor

Edik MINASYAN, Doctor of History, Professor

Karen NERSISYAN, Ph.D in Economic Sciences, Associate Professor

Hayk SARGSYAN, Doctor of Economic Sciences, Professor

Yuri SUVARYAN, Academician of NAS RA, Doctor of Economic Sciences, Professor

Maksim VASKOV, Doctor of Sociology, Professor (**Rostov-on-Don, Russia**)

Arman YEGHIAZARYAN, Doctor of History, Associate Professor

Seyran ZAKARYAN, Doctor of Philosophy, Professor

Marek ZEJMO, Doctor of Political Sciences, Professor (**Olsztyn, Poland**)

Scientific Artsakh, № 2(5), 2020, Yerevan, «ARTSAKH» Publishing House, 2020, 272 pages.

The second (5th) issue of «Scientific Artsakh» journal 2020 comprises the scientific works of approximately 30 prominent and young scientists from Armenia, Artsakh, Belarus, China, Donetsk People's Republic and Russia on the topical issues of social sciences.

Номер рекомендован к публикации редакционным советом журнала «Научный Арцах»

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Председатель: Арам СИМОНЯН, директор Института арменоведческих исследований ЕГУ, член-корреспондент НАН Республики Армения, доктор исторических наук, профессор

Главный редактор: Аветик АРУТЮНЯН, кандидат юридических наук, доцент

Заместитель главного редактора: Теймина МАРУТЯН, кандидат филологических наук, доцент

Члены:

Арцрун АВАГЯН, доктор филологических наук, профессор
Грант АВАНЕСЯН, доктор психологических наук, профессор
Рузанна АКОПЯН, доктор юридических наук, доцент
Назик АРУТЮНЯН, доктор педагогических наук, профессор
Лена АСРЯН, доктор исторических наук (Таррагона, Испания)
Давид БАБАЯН, доктор исторических наук, доцент
Ваграм БАЛАЯН, доктор исторических наук, профессор
Максим ВАСЬКОВ, доктор социологических наук, профессор (Ростов-на-Дону, Россия)
Хачик ГАЛСТЯН, доктор политических наук, доцент
Ирина ГАЮК, кандидат философских наук, доцент (Львов, Украина)
Владислав ГРУЗДЕВ, доктор юридических наук, профессор (Кострома, Россия)
Джюльетта ГЮЛАМИРЯН, доктор педагогических наук, профессор
Геворг ДАНИЕЛЯН, доктор юридических наук, профессор
Арман ЕГИАЗАРЯН, доктор исторических наук, доцент
Марек ЖЕЙМО, доктор политических наук, профессор (Ольштын, Польша)
Сейран ЗАКАРЯН, доктор философских наук, профессор
Гагик КАЗИНЯН, академик НАН РА, доктор юридических наук, профессор
Гарик КЕРЯН, доктор политических наук, профессор
Наталья КОВКЕЛЬ, кандидат юридических наук, доцент (Минск, Беларусь)
Тигран КОЧАРЯН, доктор политических наук, профессор
Валентина ЛАПАЕВА, доктор юридических наук, профессор (Москва, Россия)
Отто ЛЮХТЕРХАНДТ, доктор юридических наук, профессор (Гамбург, Германия)
Ашот МАРКОСЯН, доктор экономических наук, профессор
Эдик МИНАСЯН, доктор исторических наук, профессор
Карен НЕРСИСЯН, кандидат экономических наук, доцент
Мушег ОВСЕПЯН, доктор филологических наук, профессор
Гайк САРГСЯН, доктор экономических наук, профессор
Юрий СУВАРЯН, академик НАН РА, доктор экономических наук, профессор

Научный Арцах, № 2(5), 2020, Ереван, Издательство «АРЦАХ», 2020, 272 страницы.

Во втором (5-ом) номере 2020 г. журнала «Научный Арцах» нашли место научные работы около 30 выдающихся и молодых ученых из Армении, Арцаха, Беларуси, Донецкой Народной Республики, Китая и России, в которых исследуются актуальные вопросы общественных наук.

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ. Գիտության դիվանագիտության զարգացման հեռանկարներն Արցախի Հանրապետությունում.....9

EDITORIAL. Prospects for the Development of Science Diplomacy in the Republic of Artsakh.....12

РЕДАКЦИОННАЯ СТАТЬЯ. Перспективы развития дипломатии науки в Республике Арцах.....14

ԲԱՂԱԲԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ, ՄԻԶԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
POLITICAL SCIENCE, INTERNATIONAL RELATIONS
ПОЛИТОЛОГИЯ, МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

Մարտուն Ազատյան. Արցախին հատկացվող ամերիկյան օգնության ռազմավարության փոփոխերպումը Post-Covid դարաշրջանի տնտեսական նոր քաղաքականության համատեքստում..... 17

Martun Azatyan. Transformation of the Strategy of American Aid to Artsakh in the Context of the New Economic Policy of the Post-Covid Era

Мартун Азатян. Трансформация стратегии американской помощи Арцаху в контексте новой экономической политики эры Post-Covid

Անի Գրիգորյան. Հակամարտությունների կարգավորման տիպաբանությունն ըստ Փ.Վալենսթեյնի. Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության օրինակը.....24

Ani Grigoryan. Conflict Resolution Typology According to P.Wallensteen: The Case of Nagorno-Karabakh Conflict

Ани Григорян. Типология урегулирования конфликтов по П.Валенстайну. Пример нагорно-карабахского конфликта

Մարտին Թովմասյան. ԳԴՅ դիրքորոշումը Ղարաբաղյան հիմնախնդրի վերաբերյալ (1991-2008 թթ.).....34

Martin Tovmasyan. Germany's Position on Nagorno-Karabakh Conflict in 1991-2008

Мартин Товмасыан. Позиция Германии по нагорно-карабахскому конфликту в 1991-2008 гг.

Սոֆյա Օհանյան. Արցախի մշակութային դիվանագիտության անհրաժեշտությունը՝ որպես երկրի միջազգային ճանաչման եղանակ.....45

Sofya Ohanyan. The Necessity of Cultural Diplomacy of Artsakh as a Way of Country's International Recognition

Софья Оганян. Культурная дипломатия Арцаха как способ международного признания страны

ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ, JURISPRUDENCE, ЮРИСПРУДЕНЦИЯ

Մարիամ Գրիգորյան. Մարդու իրավունքների պաշտպանության սահմանափակման միջազգային իրավական կարգավորումները չճանաչված պետությունների միջազգային իրավասուբյեկտայնության հիմնախնդրի համատեքստում.....58

Mariam Grigoryan. International Legal Regulations to Resrictions on the Protection of Human Rights in the Context of the Problem of International Personality of Unrecognized States

Мариам Григорян. Международные правовые регулирования ограничения защиты прав человека в контексте проблемы международной правосубъектности непризнанных государств

**ԱՐՑԱԽԻ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԴԻՎԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ
ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ՝**

ՈՐՊԵՍ ԵՐԿՐԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՃԱՆԱԶՄԱՆ ԵՂԱՆԱԿ*

ՀՏԴ 327.82:341.218.2 (479.25)

ՍՈՖՅԱ ՕՐԱՆՅԱՆ

ՀՊՏՀ փիլիսոփայության և հայոց պատմության ամբիոնի վարիչի
ժամանակավոր պաշտոնակատար, ԱԵԳՄՄ անդամ,
փիլիսոփայական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,
ք. Երևան, Հայաստանի Հանրապետություն
sofyaohanyan@mail.ru

Հոդվածի նպատակն է առաջադրել և հիմնավորել այն գաղափարը, որ փոխկապակցված աշխարհի գլոբալացման պայմաններում, երբ վանգվածային հաղորդակցության տեխնոլոգիաների տարածումը նպաստում է տարբեր երկրների քաղաքացիների շփմանը, մշակութային դիվանագիտությունը վերածվում է միջազգային կայունության պահպանման բացառիկ կարևոր գործոնի: Մեր խնդիրն է ներկայացնել մշակութային դիվանագիտությունը՝ որպես հանրային դիվանագիտության և «փափուկ ուժի» տեսակ՝ մտքերի, տեղեկատվության, մշակույթի փոխանակման ձևով, որի նպատակն է ժողովուրդների միջև փոխըմբռնման սերտացումը, ինչպես նաև մեկնաբանել այն փաստը, թե ինչու ներկայումս ավելի ու ավելի շատ երկրներ են փորձում մշակութային դիվանագիտությունը ներառել իրենց արտաքին քաղաքական ռազմավարությունների մեջ:

Հետապոտության իրականացման ընթացքում ընդհանուր-աշխարհայացքային դիալեկտիկական մեթոդին զուգահեռ կիրառել ենք նաև ընդհանուր-գիտական (համանմանության, համեմատության, վերլուծության, համադրության) և մասնավոր-գիտական (նկարագրական, վիճակագրական) մեթոդներ:

Հետապոտության արդյունքում հանգել ենք այն եզրակացության, որ արտաքին քաղաքականության հավաքակազմում ներառված մշակութային գործիքների կիրառման ժամանակահատվածում մշակվել են արդյունավետ մեթոդներ ու հնարներ, հասկանալի են դարձել միջազգային հարաբերությունների օտարերկրյա մասնակիցների վրա մշակույթի ազդեցության սահմանները: Այս համատեքստում փորձել ենք հիմնավորել, որ մշակույթը չի փոխարինում արտաքին քաղաքականության ռազմական գործիքները, ինչպես նաև լիովին չի փոխհատուցում միջազգային տնտեսական ռեսուրսների պակասը, սակայն համաաշխարհային քաղաքական ու տնտեսական ասպարեզում բարձր դիրքեր չպահպանող երկրներն այս կամ այն կերպ պետք է պահպան արտասահմանում ազգային մշակույթի ժողովրդայնացմամբ, ուստի մշակութային դիվանագիտությունը կարող է էական ներդրում ունենալ Արցախի հիմնարար նպատակներին հասնելու, արտաքին քաղաքականության արդյունավետությունը բարձրացնելու և միջազգային մշակութային ասպարեզում ճանաչելի դարձնելու հարցում:

* Հոդվածը ներկայացվել է 10.04.2020թ., գրախոսվել՝ 20.04.2020թ., տպագրության ընդունվել՝ 10.07.2020թ.:

Հիմնաբառեր՝ «փափուկ ուժ», հանրային դիվանագիտություն, մշակույթ, մշակութային դիվանագիտություն, արտաքին մշակութային քաղաքականություն, կրթաշրջություն, մշակութային փոխանակում:

Մշակութային դիվանագիտության նշանակությունը արդի աշխարհում

Կոնֆլիկտների ու անկայունության դարաշրջանում մշակույթի՝ որպես «փափուկ ուժի» գործիքի դերն անհնար է չկարևորել: Այն դիվանագիտության առանցքային ռեսուրս է, որն օգտագործվում է պետության շահերի առաջնդման, էլիտաների և ժողովուրդների միջև փոխըմբռնման բարելավման համար:

Դեռ 1785 թ.-ին ԱՄՆ-ի հիմնադիր հայրերից մեկը՝ Թոմաս Չեֆերսոնը, լինելով ղեսպան Փարիզում, գրում էր Չ. Մեդիսոնին, որ մշակույթի ու արվեստի օգնությամբ կարելի է զարգացնել հայրենակիցների ճաշակը, բարձրացնել վարկը, ապահովել նրանց հարգանքն ու պատիվն աշխարհում:

Այսօր՝ ավելի քան 200 տարի անց, մշակույթի դերը միջազգային հարաբերություններում սկսել են ավելի բարձր գնահատել: Արտաքին քաղաքականության մեջ մշակութային գործիքներն օգտագործել են շատ ավելի վաղ, քան ձևավորվել է մշակութային դիվանագիտության տեսական հիմքը: Միայն XX-XXI դդ. սահմանագծին մշակութային դիվանագիտությունը տեսականորեն հիմնավորվեց «փափուկ ուժի» հայեցակարգի միջոցով, որը Հարվարդի համալսարանի պրոֆեսոր Ջոզեֆ Նայը սահմանել է հետևյալ կերպ. «Փափուկ ուժը» ցանկալիին հասնելու ընդունակությունն է դաշնակիցների կամավոր մասնակցությամբ, այլ ոչ թե պարտադրման կամ սիրաշահման միջոցով»⁸³: «Փափուկ ուժ» հասկացության ի հայտ գալով՝ մշակույթը դարձավ դիվանագիտության կարևոր ռեսուրս, որը կիրառվում էր պետության շահերի առաջնդման, սոցիոմշակութային համագործակցության ընդլայնման և երկրների ու ժողովուրդների միջև փոխըմբռնման բարելավման համար:

Մշակութային դիվանագիտությունը կարող է արդյունավետ կերպով լրացնել կառավարության միջազգային ռազմավարությունը, ինչն արդիական է առաջին հերթին այն երկրների համար, որոնց վարկանիշն ու ազդեցությունը չեն համապատասխանում իրենց քաղաքական հավակնություններին, ռազմական կամ տնտեսական ռեսուրսներին: Այդ է պատճառը, որ որոշ հետազոտողներ մշակույթը բնորոշում են որպես արտաքին քաղաքականության «երրորդ չափում»⁸⁴ «մշակութային դիվանագիտություն» հասկացությանը զուգահեռ որպես հոմանիշ հաճախ գործածելով «արտաքին մշակութային քաղաքականություն» հասկացությունը:

Եթե XX դարի 30-ական թթ.-ին, երբ հայտնվեց այս եզրույթը, մշակութային դիվանագիտությունը քաղաքական, դիվանագիտական, քաղաքական նպատակներին հասնելու համար պետության կողմից գոյություն ունեցող կամ հատուկ հաստատված մշակութային, հասարակական ու գիտական կապերի օգտագործումն էր, ապա հետագայում արևմտյան զարգացած երկրների կողմից ակտիվ գործածվելուն զուգընթաց՝ «մշակութային դիվանագիտություն» հասկացությունը ստացավ լիովին դրական մեկնաբանություն՝ նշանակելով մշակութային կապերի զարգացում և օգտագործում միջազգային հարաբերություններում երկրների միջև փոխըմբռնման բարելավման համար: Այդ գործընթացում կարևոր դեր են կատարում զանգվածային

⁸³ Най Дж. «Мягкая» сила и американо-европейские отношения // Центр исследований постиндустриального общества. М., 2004. URL: <http://postindustrial.net/2004/11/myagkaya-sila-i-amerikano-evropejskieotnosheniya>.

⁸⁴ St' u Павлов Н. Культура – третье измерение внешней политики // URL: <https://interaffairs.ru/jauthor/material/1572>.

լրատվամիջոցների, համացանցի ու սոցիալական ցանցերի տարածումը, զբոսաշրջության ու միգրացիոն գործընթացների զարգացումը:

Ժամանակակից գրականության մեջ առավել տարածված է ամերիկացի հետազոտող Միլթոն Քամինգս կրտսերի մեկնաբանությունը, համաձայն որի՝ մշակութային դիվանագիտությունը գաղափարների, տեղեկատվության, արժեքների, ավանդույթների, հավատալիքների և մշակույթի այլ բաղադրիչների փոխանակում է, ինչը կարող է նպաստել փոխըմբռնման բարելավմանը: Ընդ որում, մշակութային դիվանագիտությունը հանրային դիվանագիտության բաղադրիչն է և իրենից ներկայացնում է պետությունների, միջազգային կազմակերպությունների և այլ ինստիտուտների մշակութային փոխազդեցության ոլորտում ռազմավարական ու մարտավարական նպատակներ ունեցող պրակտիկ գործողությունների համալիր:

Մշակութային դիվանագիտության ուսումնասիրությամբ զբաղվողները համակարծիք են, որ ժամանակակից աշխարհում էլիտաների (դիվանագետներ, քաղաքական ու հասարակական գործիչներ) դիվանագիտության հետ մեկտեղ ավելի ու ավելի մեծ նշանակություն է ստանում ժողովրդական դիվանագիտությունը, որը ենթադրում է սովորական մարդկանց միջև մեծաչափ մշակութային փոխանակում:

Այսպիսով՝ գլոբալացվող աշխարհում մշակույթը դառնում է միջազգային քաղաքականության ու պետության «փափուկ ուժի» կարևոր բաղադրիչը:

Կարելի է ասել, որ մշակութային դիվանագիտությունը պետության հանրային դիվանագիտության ինքնատիպ բանալին է, քանի որ հատկապես մշակույթի միջոցով է ազգն աշխարհին ներկայացնում իր ինքնությունը, արժեքներն ու գաղափարները⁸⁵:

Մշակութային դիվանագիտության գործիքակազմը

Պետության մշակութային դիվանագիտության վրա ազդող գործոններն են.

- արտաքին քաղաքականության առաջնահերթությունները,
- դրական վարկանիշ ստեղծելու ձգտումը,
- երկրի պատմությունը,
- մշակութային քաղաքականության ռեսուրսներն ու ֆինանսավորումը,
- աշխարհում երկրի պետական լեզվի տարածումն ու ժողովրդականությունը,
- պետության առևտրային շահերը:

Մշակութային դիվանագիտության նախաձեռնությունների շրջանակներում կարող են օգտագործվել.

- արվեստը, այդ թվում՝ թատրոնը, կինեմատոգրաֆը, երաժշտությունը, պարը, գեղանկարչությունը, քանդակագործությունը,
- ցուցահանդեսները, ներառյալ միջազգային EXPO ցուցահանդեսները,
- կրթական ծրագրերն ու ակադեմիական և գիտական փոխանակման ծրագրերը, լեզվական ծրագրերը արտերկրում,
- գրականությունը. արտերկրում գրադարանների ստեղծումը և ազգային ստեղծագործությունների թարգմանությունը օտար լեզուներով,
- Նորությունների և մշակութային հաղորդումների հեռարձակումն արտերկրում,
- կրոնական դիվանագիտությունը, այդ թվում՝ միջկրոնական երկխոսության նախաձեռնությունները:

Մշակութային դիվանագիտության հիմնական ուղղություններից մեկը սովորական մարդկանց հետ երկարաժամկետ փոխհարաբերությունների հաստատումն է մշակութային ու ակադեմիական փոխանակումների ծրագրերի, դրամաշնորհների ու կրթաթոշակների, թրեյնինգների, գիտաժողովների միջոցով: Այսպիսով՝ մշակութային

⁸⁵ Ст'у Попов В. Современная дипломатия: теория и практика. Дипломатия – наука и искусство: курс лекций. М., 2003, С. 215-216.

կապերը կարող են դառնալ պետության հանրային դիվանագիտության արդյունավետ գործիք և նպաստել երկրի բարենպաստ վարկանիշի ձևավորման գործին:

Ներկայումս ամեն երկիր մշակութային նոր կերպարներ ու խորհրդանշաններ գտնելու և հներն արդիականացնելու խնդիր ունի՝ երկրի արժանի իմիջի ստեղծման և օտարերկրյա լսարանի ներգրավման համար, ինչն անում են ԱՄՆ-ն, Ֆրանսիան, Իտալիան և այլ երկրներ:

Ֆրանսիայում «մշակութային դիվանագիտություն» եզրույթի փոխարեն գործածվում է ավելի անմիջական ու լայն «ազդեցության դիվանագիտություն» հասկացությունը: Ֆրանսիական մոդելի տարբերակիչ առանձնահատկությունը մշակութային դիվանագիտության մեջ պետության կորոզինացնող դերն է և մշակութային ծրագրերի պետական ֆինանսավորման բարձր մակարդակը:

Միևնույն ժամանակում մշակույթի համար ծախսում է ազգային բյուջեի 1 %-ից պակաս (համեմատության համար նշենք, որ Ֆրանսիան ծախսում է 2,5 %, իսկ Իսպանիան՝ 3,3 %): Մշակութային քաղաքականության իտալական մոդելը ֆրանսիականի հակապատկերն է. պետությունը չի օգտագործում իտալական մշակույթի ողջ ներուժն աշխարհում իր ազդեցության ամրապնդման համար՝ ֆինանսավորելով մշակույթը մնացորդային սկզբունքով: Չնայած դրան՝ մշակույթը տարօրինակ կերպով իտալական բյուջե է բերում տարեկան մոտ 80 մլրդ եվրո (ինչը կազմում է ՀՆԱ-ի 5,8 %-ը), իսկ այնպիսի բնագավառ, ինչպիսին է մշակութային զբոսաշրջությունը, աճում է տարեկան 3 %-ով: Բայց ընդհանուր առմամբ ցուցանիշները զարմանալի չեն՝ հաշվի առնելով, որ Իտալիան տիրապետում է համաշխարհային մշակութային ժառանգության 40 %-ին: ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի համաշխարհային ժառանգության ցուցակում Իտալիան առաջինն է մշակույթի 47 հուշարձանով (երկրորդ ու երրորդ տեղերը զբաղեցնում են Իսպանիան ու Չինաստանը):

Բրիտանական «փափուկ ուժի» հաջողությունը կապված է անգլերենի տարածման ու ժողովրդականության, բրիտանական կրթության բարձր վարկանիշի, ինչպես նաև համաշխարհային պատմության ու մշակույթի մեջ Մեծ Բրիտանիայի կարևոր դերակատարման հետ: Մեծ Բրիտանիայի «փափուկ ուժի» և մշակութային դիվանագիտության ոլորտում տարվող քաղաքականությունը կենտրոնացված կորոզինացնում է պետությունը՝ ի դեմս մի շարք գերատեսչությունների և ինստիտուտների:

Մշակութային գործիքների կիրառումն արտաքին քաղաքականության մեջ, բնականաբար, չի կարող փոխարինել արտաքին քաղաքականության ռազմական գործիքակազմին, ինչպես նաև լիովին չի փոխհատուցում միջազգային տնտեսական ռեսուրսների պակասը: Սակայն համաշխարհային քաղաքական ու տնտեսական ասպարեզում բարձր դիրքեր չզբաղեցնող երկրներն այս կամ այն կերպ պետք է զբաղվեն արտասահմանում ազգային մշակույթի ժողովրդայնացմամբ: Այս համատեքստում մշակութային դիվանագիտությունը կարող է էական ներդրում ունենալ Արցախի հիմնարար նպատակներին հասնելու, արտաքին քաղաքականության արդյունավետությունը բարձրացնելու և միջազգային մշակութային ասպարեզում ճանաչելի դարձնելու հարցում: Մշակութային կապերը, որպես արտաքին քաղաքական գործունեության մեխանիզմում ամենաճկուն, ուստիև առավել գործուն գործիքներ, կոչված են աշխատելու աշխարհում երկրի բարեշահ կերպարի ստեղծման ուղղությամբ: Մշակույթը, դառնալով նաև արտաքին քաղաքականության գործիք, պետք է ձևավորի երկրի հանդեպ համակրանքի զգացում, ամրապնդի երկրի դրական վարկանիշն արտերկրում, նպաստի պետությունների, հասարակական կազմակերպությունների ու մարդկանց միջև երկարատև կապերի ձևավորմանը, ներդրում ունենա այլ ոլորտներում, այդ թվում՝ տնտեսության մեջ միջպետական փոխազդեցության հաստատմանը:

Այդ նպատակին հասնելու համար մշակութային քաղաքականության ոլորտում անհրաժեշտ է մշակել հետևողական, համալիր գործողությունների ծրագիր, որը սահմանափակ ռեսուրսների պայմաններում թույլ կտա առավելագույնս գրավիչ ներկայանալ միջազգային հանրությանը:

Արցախի Հանրապետության մշակութային դիվանագիտության բաղադրիչները

Մշակույթի բնագավառում Արցախի Հանրապետության իրականացրած քաղաքականությունը կարգավորվում է «Մշակութային օրենսդրության հիմունքների մասին» ԼՂՀ օրենքի (ընդունված 18.06.2003 թ.) 2-րդ («Պետական մշակութային քաղաքականության կազմակերպումը»), 3-րդ («Պետական մշակութային քաղաքականության սկզբունքները») և 4-րդ («Պետական մշակութային քաղաքականության նպատակները») հոդվածներով: Նախկինում ոլորտի խնդիրները կարգավորում էր ԱՀ մշակույթի, երիտասարդության հարցերի և զբոսաշրջության նախարարությունը (այժմ՝ ռազմահայրենասիրության, երիտասարդության, սպորտի և զբոսաշրջության նախարարություն), իսկ այժմ՝ մշակութային գործառույթները փոխանցվել են կրթության և գիտության նախարարությանը, որը վերանվանվել է կրթության, գիտության և մշակույթի նախարարություն: Այդ վերակազմակերպումը հիմք է տալիս ենթադրելու, որ մշակութային դիվանագիտության գործիքակազմում ավելի մեծ նշանակություն կհատկացվի գիտակրթական բաղադրիչին, ինչը միանշանակ դրականորեն կազդի Արցախի միջազգային ճանաչման գործընթացում մշակույթի դերի մեծացման վրա: Երկու գերատեսչությունների (կրթության, գիտության և մշակույթի նախարարություն, ռազմահայրենասիրության, երիտասարդության, սպորտի և զբոսաշրջության նախարարություն) համագործակցությունը արդյունավետ կլինի մշակութային դիվանագիտության զարգացման համար, քանի որ մշակութային ու գիտակրթական ոլորտների կանոնակարգումը կարող է ռազմավարական ավելի ամուր հիմքերի վրա դրվել:

Նշենք, որ մինչև ԱՀ կառավարության կառուցվածքային փոփոխությունների իրականացումը Արցախի մշակութային դիվանագիտության ասպարեզում հստակ տարրորոշվել են հետևյալ գերակա ուղղությունները.

1. փառատոների ու մրցույթների կազմակերպում Արցախում,
2. մասնակցություն արտերկրյա ցուցահանդեսներին, մրցույթներին ու շնորհանդեսներին,
3. մարզական միջազգային մրցաշարերի կազմակերպում և մասնակցություն,
4. զբոսաշրջային հոսքերի գրագետ կառավարում:

Մշակութային դիվանագիտության միջոցառումներ Արցախի Հանրապետությունում

Ներկայացնենք օրինակներ, որոնք վկայում են Արցախում մշակութային քաղաքականության ուղղությամբ տարվող նպատակադիր աշխատանքների մասին:

Մշակութային դիվանագիտության ուշագրավ դրսևորումներից է «Տնջրե» պատանի երաժիշտ-կատարողների միջազգային երաժշտական փառատոնը (անցկացվում է 2010 թվականից), որը կարևոր դերակատարություն ունի ոչ միայն հանրապետության կյանքում, այլև Արցախը միջազգային մշակութային ասպարեզում ճանաչելի դարձնելու գործում: Այդ տեսանկյունից կարևոր է նաև Արցախի ներկայացուցիչների մասնակցությունը Հովիվուդում անցկացվող Աշխարհի կատարողական արվեստների առաջնությանը:

Միջազգային մշակութային ասպարեզում Արցախի ներկայացվածության առումով հետաքրքրական է 2013 թ.-ից Շուշիում անցկացվող ծնունդով շուշեցի քանդակագործ

Հակոբ Գյուրջյանի անվան քանդակագործության միջազգային սիմպոզիումը, որի նպատակն է ոչ միայն Արցախում քանդակագործության զարգացմանը, Շուշիի երբեմնի մշակութային դիմագծի վերականգնմանը նպաստելը, այլև կերպարվեստի բնագավառում միջազգային համագործակցության խթանումը, հայ և օտարազգի արվեստագետների համար մասնագիտական հաղորդակցման միասնական հարթակի ստեղծումը:

Մշակութային, մասնավորապես գիտության դիվանագիտության տեսանկյունից աննախադեպ է 2015թ.-ին Ստեփանակերտում հիմնադրված Արցախի Երիտասարդ Գիտնականների և Մասնագետների Միավորում (ԱԵԳՄՄ) հասարակական կազմակերպության ծավալած գործունեությունը: Գիտական ձեռնարկումներին զուգահեռ՝ Միավորումը կազմակերպում է նաև բնապահպանական, մշակութային, մարզական, ռազմահայրենասիրական միջոցառումներ, մրցույթներ, ցուցահանդեսներ, շնորհանդեսներ: Հատկանշական է Կազմակերպության գլխավոր միջոցառման՝ **«Հայոց պետականության անցյալը, ներկան ու ապագան»** խորագրով ամենամյա միջազգային երիտասարդական գիտաժողովների կազմակերպումը, որոնց մասնակցության կազմը, հիրավի, ներկայացուցչական է և՛ աշխարհագրական ընդգրկմամբ, և՛ գիտական կշռով: Բացի այդ, 2018թ.-ից ԱԵԳՄՄ-ն գործարկել է **Արցախի Էլեկտրոնային գրադարանը (www.artsakhib.am)**, որում զետեղված է արցախագիտական հարուստ գրականություն: Կայքի դիտումների շրջանակը աշխարհագրական առումով բավականին լայն է, ինչն իր հերթին նպաստում է Արցախի ճանաչելիության բարձրացմանը, Արցախի մասին օբյեկտիվ տեղեկատվության տարածմանը: ԱԵԳՄՄ-ն հրատարակում է ՀՀ ԲՈԿ-ի կողմից հաստատված «Ատենախոսությունների հիմնական արդյունքների և դրույթների հրատարակման համար ընդունելի գիտական հրատարակությունների» ցանկում ընդգրկված **«Գիտական Արցախ»** պարբերականը, որը նույնպես նպաստում է Արցախի միջազգային ճանաչելիությանն ու գիտական ներուժի բացահայտմանը:

Գիտամշակութային կարևոր նշանակություն ունի 2019 թ.-ի հոկտեմբերի 11-ին Ստեփանակերտում կայացած «Համագործակցություն հանուն արդարության և խաղաղության» խորագրով Արցախի բարեկամների համաժողովը, որին մասնակցել են շուրջ 30 երկրներից ավելի քան 150 հասարակական-քաղաքական գործիչ ու մտավորական:

Խրախուսելի է նաև «Ժամանակակից արվեստի ինստիտուտ» հիմնադրամի նախաձեռնությամբ 2019թ.-ի հոկտեմբերի 5-7-ը Ստեփանակերտում անցկացված ARTsakh Fest ժամանակակից արվեստի փառատոնը՝ Արցախի, Հայաստանի և արտերկրի շուրջ 30 արվեստագետների մասնակցությամբ:

Մարզական փառատոների շարքում ինքնատիպությամբ է առանձնանում Արցախի օդային փառատոնը (Artshakh AirFest), որի բացումը տեղի է ունեցել 2017թ.-ի հունիսի 17-ին Արցախի թեթև ավիացիայի օդանավակայանի տարածքում: Եթե առաջին կազմակերպիչներն էին «Յեյլ Էքստրիմ պարկ» (Yell Extreme Park) ընկերությունը և ԱՀ Էկոնոմիկայի և արտադրական ենթակառուցվածքների նախարարությունը, ապա երկրորդինը (16.06.2018թ.) նաև ԱՀ մշակույթի, երիտասարդության հարցերի և զբոսաշրջության նախարարությունը, Սթայ Բլաք-Պարազլայինգ ին Արմենիա (Paragliding in Armenia – SKY CLUB) և Սթայբոլ (Skyball) ընկերությունները:

Մարզական մյուս հետաքրքիր միջոցառումը 2018 թ.-ի հուլիսի 28-ին Հայ Ավտոմարզիկների Ակումբ (STR) մարզական հասարակական կազմակերպության նախաձեռնությամբ և Էկոնոմիկայի և արտադրական ենթակառուցվածքների նախարարության համագործակցությամբ կազմակերպված առաջին ավտո-մոտո փառատոնն է:

Արցախի միջազգային վարկանիշի բարձրացման տեսանկյունից առանձնահատուկ է Չճանաչված պետությունների ֆուտբոլի կոնֆեդերացիայի (CONIFA)-ի՝ 2019 թ.-ի հունիսի 3-15-ը Արցախում ֆուտբոլի Եվրոպայի առաջնության անցկացման փաստը:

Որպես այդպիսին՝ աննախադեպ էր Պարի և սպորտային պարերի համահայկական խորհրդի և ԱՀ պարի և սպորտային պարերի միության համատեղ նախաձեռնությամբ, Արցախի Հանրապետության կրթության, գիտության և սպորտի նախարարության և մի շարք մասնավոր ընկերությունների աջակցությամբ Ստեփանակերտում 2019 թ.-ի հուլիսի 19-21-ն անցակցված «Պար առանց սահմանների» սպորտային-պարահանդեսային պարերի միջազգային մրցույթ-փառատոնը: Միջոցառումը վարում էր սպորտային պարերի համաշխարհային խորհրդի պատվավոր անդամ, պարարվեստի կենդանի լեգենդ, Ռուսաստանի պարի միության նախագահ, պարի վաստակավոր գործիչ Ստանիսլավ Պոպովը: Տարիքային տարբեր խմբերում սպորտային պարերի եռօրյա մրցապայթարին ընդգրկված էին շուրջ 300 մասնակիցներ Իտալիայից, Ռուսաստանից, Ուկրաինայից, Հայաստանից ու Արցախից:

Դիվանագիտական առումով նույնպես Արցախի Հանրապետության պարի և սպորտային պարերի միության ստեղծումը 2017թ.-ին շատ ճկուն և ճիշտ բայլ էր:

Արցախ - Հայաստան - Սփյուռք եռամիասնության խոսուն օրինակ են 2019թ.-ի օգոստոսի 5-17-ը Հայաստանում և Արցախում տեղի ունեցած համահայկական ամառային 7-րդ խաղերը, որոնց բացման հանդիսավոր արարողությունը և մրցումային 3 օրերն անցկացվեցին Ստեփանակերտում, իսկ մրցումային հաջորդ օրերը՝ օգոստոսի 9-17-ը, Երևանում:

Արցախի արտաքին մշակութային քաղաքականության գերակայություններից է պատմամշակութային ժառանգության գրագետ կառավարումը: Մշակութային դիվանագիտության ամենահաջողված ուղղություններից պետք է համարել թերևս միջոցառումային զբոսաշրջային դիվանագիտությունը, իսկ մշակութային ժառանգության տնտեսական ու քաղաքական ռեսուրսների մոբիլիզացումը երկրի ռեզենտացայի հիմքն է: Քանի որ այստեղ առկա են զբոսաշրջային հոսքերի ներգրավման համար անհրաժեշտ ռեսուրսներ, Արցախի մշակութային քաղաքականության մեջ առաջին հերթին ներառվում է զբոսաշրջությունը՝ որպես ժողովրդի մշակութային ինքնադրսևորման հանդեպ հետաքրքրության բավարարման, մշակութային կապերի ստեղծման և միջազգային համագործակցության հաստատման կարևոր եղանակ: Այս համատեքստում Արցախի համար մշակութային ժառանգությունը կարող է ունենալ նույն նշանակությունը, ինչ որոշ երկրների համար բնական ռեսուրսները, նավթը կամ ոսկին: Գեղագիտական բարձր որակները և պատմական միջավայրի պահպանվածության աստիճանը կարող են ապահովել Արցախի ներդրումային գրավչությունը, Նրա իրական առևտրային արժեքը, նպաստել միջազգային հարթակում համագործակցության ընդլայնմանը, հանդիսանալ Արցախի Հանրապետության բնակչության բարեկեցության գրավակներ: Այս առումով դրական են www.karabakh.travel և www.artsakh.travel դոմեններով Արցախի զբոսաշրջային պաշտոնական կայքի միջոցով երկրի զբոսաշրջային արդյունքի հանրահռչակման աշխատանքները:

Այդ տեսանկյունից առանձնահատուկ ուշադրության է արժանի Արցախի Հանրապետի շրջանի Տոլ գյուղում 2014 թվականից անցկացվող Արցախյան գիտու փառատոնը, որը շարունակական բնույթ է կրում և կազմակերպվում է ամեն տարի՝ սեպտեմբերի երրորդ շաբաթ օրը: Փառատոնի բացումը տեղի է ունեցել 2014 թ.-ի հոկտեմբերի 18-ին՝ Արցախի ԿԱ զբոսաշրջության և պատմական միջավայրի պահպանության վարչության նախաձեռնությամբ՝ զբոսաշրջության միջոցով Հարավային զբոսաշրջային երթուղու վրա գտնվող համայնքների զարգացումն աշխուժացնելու և Արցախի զբոսաշրջության զարգացմանը նպաստելու նպատակով:

Փառատոնի նպատակներից մեկն էլ արցախյան գինեգործության ավանդույթների վերակոչումն է: Վերջին՝ վեցերորդ փառատոնի (21.09.2019թ.) կազմակերպիչն արդեն ԱՅ մշակույթի, երիտասարդության հարցերի և զբոսաշրջության նախարարությունն էր:

Նույնքան հետաքրքիր միջոցառում է Գյուղատնտեսության աշխատողի օրը Ստեփանակերտում անցկացվող բերքի ամենամյա տոնը, որի մեկնարկը տրվել է 2012թ.-ի հոկտեմբերի 14-ին: Տոնի բովանդակությունն արցախյան գյուղատնտեսական մթերքների և արտադրատեսակների նմուշների ցուցահանդես-վաճառքն է: Վերջին՝ իններորդ տոնի (13.10.2019 թ.) մասնակիցների թիվն անհամեմատ մեծ էր, ընդգրկված էին Արցախի բոլոր շրջանները, հյուրընկալվել էին նաև վերամշակող մի քանի տասնյակ կազմակերպություններ Յայաստանից: Տոնին նախորդել էր հանրապետության գիտատնտեսական կյանքի համար չափազանց կարևոր միջոցառում՝ չորս փուլից բաղկացած գիտագործնական կոնֆերանս՝ «Գյուղատնտեսության ներկան և ապագան» խորագրով: Ինը տարիների ընթացքում փառատոնի զարգացման դինամիկայի էական աճը վկայում է, որ միջոցառումն ընդլայնման մեծ հնարավորություններ ունի, մասնավորապես կարելի է մեծացնել աշխարհագրությունը՝ ներգրավելով նաև արտերկրյա շահագրգիռ կազմակերպություններին ու անհատներին:

Միջոցառումային զբոսաշրջության շրջանակներում հիշարժան է 2016 թ.-ի սեպտեմբերի 16-ին Շուշիի շրջանի «Իսահակի աղբյուր» հանգստի գոտում մի շարք երկրների առաջատար խոհարարների մասնակցությամբ կազմակերպված «Արցախեթնոֆեստ» միջազգային առաջին փառատոնը, որը կրում էր «Երկրի համը» խորագիրը և ներկայացնում տարբեր երկրների ազգային խոհանոցները:

2014 թ.-ի հոկտեմբերի 25-ին Հադրութի շրջանի Դրախտիկ գյուղում կայացել է արցախյան թթվի առաջին փառատոնը, որը կազմակերպվել էր ԼՂ մշակույթի և երիտասարդության հարցերի նախարարության ու Հադրութի շրջվարչակազմի նախաձեռնությամբ:

2018 թ.-ի օգոստոսի 28-ին Ստեփանակերտում անցկացվել է զարեջրի առաջին փառատոնը: Փառատոնը կազմակերպվել էր «Կոտայք» զարեջրի գործարանի կողմից՝ ընկերության Արցախի ներկայացուցչության աջակցությամբ:

Ուշադրության է արժանի նաև Արցախի մասնակցությունը արտերկրում կայացող զբոսաշրջային ցուցահանդեսներին, որոնք կարևոր են երկկողմ ուղղակի կապեր հաստատելու առումով, քանի որ դրանք հյուրընկալում են ոլորտի առաջատար մասնագետներին ու ընկերություններին: Թվարկենք դրանցից մի քանիսը.

1. 1999 թ.-ի փետրվարի 13-ին «Լոս Անջելես թայմզի» կազմակերպած «Զբոսաշրջություն և արկածներ» ցուցահանդեսում, որը զբոսաշրջության ամենամեծ ցուցահանդեսն է ԱՄՆ-ում, Յայաստանի «Բարի գալուստ Յայաստան» տաղավարի շրջանակներում ներկայացել է նաև Արցախի զբոսաշրջության գործակալությունը:

2. 2010 թ.-ի փետրվարի 18-21-ը Միլանում տեղի է ունեցել BIT զբոսաշրջային միջազգային ցուցահանդեսը, որին, ի թիվս ներկայացված 140 երկրների, առաջին անգամ առանձին տաղավարով մասնակցել է Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը: ԼՂ պատվիրակությունը ղեկավարել է ԼՂ կառավարության զբոսաշրջության վարչության պետ Սերգեյ Շահվերդյանը:

3. 2012 թ.-ի սեպտեմբերի 18-21-ը Յայաստանի ազգային մրցունակության հիմնադրամը և Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության ներկայացուցիչները հայկական զբոսաշրջային ընկերությունների հետ համատեղ ներկայացրել են Յայաստանը և Արցախը Փարիզի «TopResa» զբոսաշրջային միջազգային տարեկան ցուցահանդեսին:

4. 2013 թվականից Արցախի զբոսաշրջային ընկերությունները և հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտները ԱՅ մշակույթի, երիտասարդության հարցերի և զբոսաշրջության նախարարության աջակցությամբ և Արցախի զբոսաշրջության և

մշակույթի զարգացման գործակալության նախաձեռնությամբ մասնակցում են երևանում ընթացող «Ինտուր Էքսպո» միջազգային զբոսաշրջային ցուցահանդեսին:

5. 2014 թ.-ի սեպտեմբերի 23-26-ը Փարիզ քաղաքում կայացել է «IFTM Top - Resa - 2014» ամենամյա միջազգային զբոսաշրջային ցուցահանդեսը, որին մասնակցել է նաև ԼՂՀ պատվիրակությունը՝ ԼՂՀ ԿԱ զբոսաշրջության և պատմական միջավայրի պահպանության վարչության պետ Ս. Շահվերդյանի գլխավորությամբ: Պատվիրակությունը հանդես է եկել առանձին տաղավարով, որը ձևավորված էր ավանդական ոճով՝ Արցախի մասին տեղեկատվական հարուստ գրականության, զբոսաշրջավայրերի, հյուրանոցների մասին ծալաթերթիկների, քարտեզների և այլ նյութերի ցուցադրությամբ:

6. 2014 թ.-ի նոյեմբերի 3-4-ը Արցախի ներկայացուցիչները մասնակցել են Լոնդոնի «World Travel Market-Excell London 2014» ցուցահանդեսի աշխատանքներին: Արցախյան պատվիրակությունը քարոզչական աշխատանքներ է իրականացրել՝ բաժանելով գրականություն, հյուրերին ներկայացնելով Արցախի զբոսաշրջավայրերը, կազմակերպել ավանդական հյուրասիրություն և գինու համեստ ցուցահանդեսի մասնակիցների համար:

7. 2015 թ.-ի հոկտեմբերի 2-4-ը ՀՀ Արեւի գյուղում կայացած ամենամյա գինու փառատոնին մասնակցել է նաև ԼՂՀ Էկոնոմիկայի նախարարության պատվիրակությունը: Փառատոնին ներկայացված էին Արցախի զբոսաշրջային ներուժը քարոզող տուրիստական գրականություն, արցախյան գինեգործական ընկերություններ, «Ղարաբաղ Կարպետ» և «Արցախ Մեդր» կազմակերպությունների արտադրանքը: Փառատոնի ողջ ընթացքում ԼՂՀ պատվիրակությունը իրականացրել է նաև քարոզչական աշխատանք՝ հյուրերին տրամադրելով տեղեկատվություն Արցախի զբոսաշրջավայրերի, ենթակառուցվածքների մասին:

8. 2015 թ.-ի հոկտեմբերի 4-ին Կոլորադո նահանգի Դենվեր քաղաքում տեղի է ունեցել Դենվերի թույր քաղաքների միջազգային փառատոնը: Միջոցառմանը, որին ներգրավված են եղել մասնակիցներ շուրջ տասը երկրից, ԼՂՀ-ն ներկայացված է եղել առանձին տաղավարով, որտեղ ցուցադրվել են հանրապետությանը վերաբերող տարբեր հուշանվերներ, նկարներ, գրքեր, ինչպես նաև հայկական հրուշակեղեն: Տաղավարի կազմակերպիչները այցելուներին են ներկայացրել Արցախի պատմությունն ու մշակութային ժառանգությունը: Արցախի մասնակցությանը աջակցել են Հայ դատի ԱՄՆ Արևմտյան ափի Կոլորադոյի գրասենյակը, «SOAR» և «Ամերիկացիները Արցախին» կազմակերպությունները:

9. 2016 թ.-ի փետրվարի 12-ին Մոսկվայի «Արմենիա» տաղավարում բացվել է Արցախում արտադրվող տարբեր ապրանքատեսակների մշտական գործող խանութ-տաղավար: Խանութում ներկայացված են «Ղարաբաղ կարպետ», «Արցախբիո», «Արցախֆրուտ», «Արցախբերի», «Էլիտ», «Ռեյֆսիդ» և «Կատարո» ընկերությունների արտադրատեսակները: Ծրագիրն իրականություն է դարձել պետական աջակցության շնորհիվ: Նախաձեռնությունը ԼՂՀ կառավարությանն է:

10. 2016 թ.-ի մարտի 9-13-ը Արցախի պատվիրակությունը առանձին տաղավարով ներկայացել է ԼՂՀ-ն ITB Berlin 2016 միջազգային զբոսաշրջային ցուցահանդեսին: ITB Berlin-ը հանդիսանում է Եվրոպայում խոշորագույն զբոսաշրջային ցուցահանդեսը, որը հյուրընկալում է գրեթե երկու հարյուր հազար այցելուի աշխարհի 185 երկրներից:

11. Արցախի զբոսաշրջային ներուժը ներկայացվել է 2017 թ.-ի հունվարի 18-22-ը տեղի ունեցող Իսպանիայի «Ֆիտուր Մադրիդ 2017» միջազգային զբոսաշրջային ցուցահանդեսում: ԼՂՀ պատվիրակության ղեկավարն էր ԼՂՀ Էկոնոմիկայի նախարարի տեղակալ Ս. Շահվերդյանը: Եվրոպայի խոշորագույն զբոսաշրջային ցուցահանդեսներից մեկում ավանդական ոճով ձևավորված Արցախի Հանրապետության տաղավարը մեծ հետաքրքրություն է առաջացրել ցուցահանդեսի այցելուների և մասնակիցների համար:

Տաղավարի այցելուներին տրամադրվել է համապարփակ տեղեկատվություն ԼՂՀ զբոսաշրջային արդյունքի մասին թե՛ զբոսաշրջային գրականության, թե՛ տեղում տաղավարի աշխատակիցների միջոցով:

Զբոսաշրջային միջոցառումներից բացի, Արցախը հաճախ ՀՀ աջակցությամբ նաև ներկայանում է միջազգային այլ մրցույթների ու փառատոների: 2010 թ.-ի հոկտեմբերին Իրանում տեղի ունեցած մամուլի և տեղեկատվական գործակալությունների 17-րդ միջազգային ցուցահանդես-փառատոնում Հայաստանը, որը ներկայացնում էին PanARMENIAN.Net գործակալությունը և «Ազգ» օրաթերթը, մյուս մասնակից երկրների նման ներկայացված էր առանձին տաղավարով, որտեղ վահանակի վրա տեղադրված էր նաև Արցախի խորհրդանիշի՝ «Մենք ենք մեր սարերը» հուշահամալիրի լուսանկարը՝ որպես Հայաստանի գեղատեսիլ վայրերից մեկը:

Հատկանշական է, որ Արցախի մշակութային դիվանագիտության հարցում կարևորվում է նաև ՀՀ դերակատարությունը: Օրինակ, 2010 թ.-ի հոկտեմբերի 6-10-ը Մայնի Ֆրանկֆուրտում տեղի ունեցած Գրքի միջազգային ցուցահանդես-տոնավաճառին, որին մասնակցել են աշխարհի 100-ից ավելի երկրների գրահրատարակչական ու գրավաճառ ընկերություններ, Հայաստանը ներկայացվել է վերջին երկու տարվա գրահրատարակչական արտադրանքի լավագույն նմուշներով՝ իր տաղավարում ցուցադրելով հայերեն և տարբեր օտար լեզուներով այբումային, հանրագիտարանային, գիտահանրամատչելի, մշակութային ժառանգությունն արտացոլող, հասարակական-քաղաքական, մանկական, գեղարվեստական, Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդրին և հայոց ցեղասպանությանը նվիրված գրքեր, քարտեզներ և այլ կյութեր: Մեկ այլ օրինակ. 2019 թվականի հունիսի 1-ին՝ Երեխաների պաշտպանության միջազգային օրը, Երևանի Կամերային երաժշտության տանը տեղի ունեցած պատանի երաժիշտ-կատարողների «Նոր անուններ» միջազգային 9-րդ փառատոնին 5 տասնյակ պատանի երաժիշտների հետ մասնակցել են նաև արցախցի պատանի կատարողները:

Ի մի բերելով վերը նշվածը՝ Արցախի մշակութային դիվանագիտության մոդելի մրցակցային առավելություններն ու պորբլեմային գոտիները կարելի է ներկայացնել հետևյալ աղյուսակում.

Արցախի մշակութային դիվանագիտության SWOT վերլուծությունը

Strengths - ուժեղ կողմեր	Weaknesses - թույլ կողմեր
<ul style="list-style-type: none"> - մշակութային հարուստ ժառանգություն, - մշակութային զբոսաշրջության աճ, 	<ul style="list-style-type: none"> - պետության կողմից երկրի մշակութային հարուստ ժառանգության անբավարար գնահատում, - մշակույթի պետական ֆինանսավորման ցածր մակարդակ, - պատերազմական գոտի, հարևան երկրի ռազմական հռետորաբանություն
Opportunities - հնարավորություններ	Threats - սպառնալիքներ
<p>համաշխարհային EXPO ցուցահանդեսների մասնակցություն, ինչը կարող է դառնալ միջազգային մշակութային փոխանակման հարթակ</p>	<p>պետական մակարդակով մշակութային դիվանագիտության և «փափուկ ուժի» հանդեպ ռազմավարական մոտեցման բացակայություն</p>

Արցախի մշակութային դիվանագիտության գերակա ուղղությունների, ինչպես նաև մշակութային քաղաքականության ոլորտում կատարվող գործունեության վերլուծությունը թույլ է տալիս ներկայացնելու հետևյալ առաջարկությունները.

- ձևակերպել «փափուկ ուժի» պետական երկարաժամկետ ռազմավարություն, սահմանել այդ ոլորտի հիմնական նպատակներն ու խնդիրները,
- «փափուկ ուժի» քաղաքականության և մշակութային դիվանագիտության քննարկման ու մշակման գործում ներգրավել լայն հասարակայնությանը,
- «Մշակութային օրենսդրության հիմունքների մասին» ԼՂՀ օրենքի 4-րդ («Պետական մշակութային քաղաքականության նպատակները») հոդվածում ավելացնել դրույթ՝ «Նպաստել Արցախի միջազգային ճանաչմանը»,
- գիտական հետազոտությունների արդյունքները օգտագործել «փափուկ ուժի» ռազմավարության մշակման գործընթացում,
- ներգործության ավելի մեծ արդյունավետության նպատակով ապահովել ինչպես արտերկրյա, այնպես էլ արցախյան փառատոների, մրցույթների, շնորհանդեսների շարունակականությունը և Արցախի ներկայացուցիչների ու պատվիրակությունների մշտական մասնակցությունը:

Այս խնդիրներով կարող է զբաղվել վերակազմակերպված Կրթության, գիտության և մշակույթի նախարարությունը, որը, օգտագործելով այս ոլորտում աշխարհի առաջատար երկրների փորձը (ԱՄՆ, Գերմանիա, Ֆրանսիա), փոխկապվածություն պահպանելով այլ գերատեսչությունների (արտաքին գործերի նախարարություն, կրթության, գիտության և մշակույթի նախարարություն, ռազմահայրենասիրության, երիտասարդության, սպորտի և զբոսաշրջության նախարարություն) հետ, իր գործառույթների շրջանակներում պետք է իրականացնի Արցախի մշակութային դիվանագիտության իրականացման արդյունավետության վերլուծություն ազգային շահերի առաջնորման և երկրի միջազգային վարկանիշի բարձրացման համատեքստում, զբաղվի մշակութային դիվանագիտությամբ՝ ուղղված բազմակողմ ու երկկողմ մշակութային, գիտատեխնիկական, կրթական և հումանիտար մյուս ոլորտներում կապերի հաստատմանը և համագործակցության զարգացմանն ու խորացմանը նպաստող քաղաքականություն ձևավորելուն, նպաստի միջազգային ասպարեզում համապատասխան բնագավառների վերաբերյալ Արցախի Հանրապետության պաշտոնական ռազմավարության ու հայեցակարգի ներկայացմանը, հայ ժողովրդի պատմամշակութային ժառանգության, Արցախի գիտատեխնիկական զարգացման և հումանիտար հարցերի մասին տեղեկատվության պատշաճ մատուցմանը՝

- համագործակցելով ոլորտի այլ կառույցների (օրինակ՝ ԱՀ Էկոնոմիկայի նախարարության տուրիզմի վարչություն, Հայաստանի և Սփյուռքի հետ ինտեգրման կոմիտե, բնապահպանության կոմիտե, հասարակական կազմակերպություններ, հետազոտական կենտրոններ, խորհուրդներ) հետ,
- ստեղծելով և կառավարելով հիմնադրամներ՝ դրանց աշխատանքներում ներգրավելով արտերկրի հայ մեծահարուստներին,
- վերահսկելով Արցախի պատմամշակութային ժառանգության լիարժեք ներկայացվածությունը համացանցում,
- արտերկրում կազմակերպելով ցուցահանդեսներ, մշակութային օրեր և այլն,
- անցկացնելով մրցույթներ և շնորհելով մրցանակներ,
- հովանավորելով արտերկրի ուսումնական հաստատություններում սովորող հայ և օտարազգի պատանիներին,
- իրականացնելով նախագծեր արվեստի և սպորտի բնագավառներում:

Այսպիսով՝ կոնֆլիկտների ու միջազգային անկայունության դարաշրջանում մշակույթի՝ որպես դիվանագիտության մեջ «փափուկ ուժի» գործիքի դերը անհնար և պարզապես վտանգավոր է թերազնահատել: Այնուամենայնիվ, Արցախը դեռ

անբավարար չափով է գործածում մշակույթի մեծ ներուժը պետության գրավիչ կերպարի ձևավորման համար: Ե՛վ պետությունը, և՛ փոքրաթիվ մշակութային հիմնադրամները մշակութային քաղաքականության զարգացման մեջ քիչ միջոցներ են ներդնում: Սակայն պատմության ծայրահեղ պահերին, կոնֆլիկտների ու դիմակայությունների շրջաններում հատկապես մշակույթը կարող է դառնալ օտարերկրյա լսարանի համար մեր երկրի գրավչության աղբյուրը: Այսօր Արցախի արժանավոր վարկանիշի ստեղծման ու արտերկրյա լսարանի ներգրավման համար մեր առջև խնդիր է դրված՝ գտնելու մշակութային նոր կերպարներ ու խորհրդանշաններ կամ ստեղծագործաբար վերաիմաստավորելու մշակութային ավանդական, արբետիպային կերպարներն ու խորհրդանշանները, քանզի դրանց ներուժն իրապես անսպառ է:

THE NECESSITY OF CULTURAL DIPLOMACY OF ARTSAKH AS A WAY OF COUNTRY'S INTERNATIONAL RECOGNITION

SOFYA OHANYAN

*ASUE, Chair of Philosophy and Armenian History,
Ph.D in Philosophy, Associate Professor; UYSSA, Member;
Yerevan, Republic of Armenia*

The aim of the article is to bring forward and support the idea that under interconnected world's globalising condition when the expansion of mass communication technologies promotes the citizens' contact of different countries, cultural diplomacy has become an exceptionally important factor of maintaining international stability. The main task of the research is to represent cultural diplomacy as a type of public diplomacy and 'soft power' as a way of exchanging thoughts, information, culture, which aims not only at strengthening mutual understanding of nations, but also at explaining the fact that more and more countries nowadays are trying to include cultural diplomacy in their foreign political strategies.

During the research general-attitudinal dialectical method, general-scientific (analogical, comparing, analytical, synthetical) and specific-scientific (descriptive, statistical) methods were used.

The research resulted into the conclusions that some productive methods and techniques have been developed during the application of the cultural tools included in foreign diplomacy. Also, the cultural influential borders of foreign participants of international relationships are clarified. In this context, the author confirms that culture cannot replace the military tools of foreign diplomacy; moreover, it does not wholly compensate the lack of international economic resources. Though, the countries that do not have higher position in the world political and economic field should cope with the problem of popularisation of national culture in abroad to some extent.

Thus, cultural diplomacy can have an essential contribution to the problems of the main achievements of Artsakh's aims, of increasing productivity of foreign policy and of making the country recognisable in the international cultural sphere.

Keywords: *«soft power», public diplomacy, culture, cultural diplomacy, foreign cultural policy, tourism, cultural exchange.*

**КУЛЬТУРНАЯ ДИПЛОМАТИЯ АРЦАХА КАК СПОСОБ
МЕЖДУНАРОДНОГО ПРИЗНАНИЯ СТРАНЫ****СОФЬЯ ОГАНЯН**

*исполняющая обязанности заведующего кафедрой
философии и армянской истории АГЭУ; член ОМУСА;
кандидат философских наук, доцент,
г. Ереван, Республика Армения*

Цель статьи – предложить и обосновать идею, согласно которой в условиях глобализации взаимосвязанного мира, когда распространение технологий массовых коммуникаций способствует общению граждан разных стран, культурная дипломатия превращается в исключительно важный фактор сохранения международной стабильности. Наша задача – представить культурную дипломатию как один из видов публичной дипломатии и «мягкой силы», которая реализуется посредством обмена мыслями, информацией, культурой и целью которой является сближение и взаимопонимание между народами; кроме того, мы попытаемся разъяснить тот факт, почему в настоящее время все больше и больше стран стремится включить культурную дипломатию в свои внешнеполитические стратегии.

В процессе исследования, кроме принятого диалектического метода, используются также общенаучные (аналогия, сравнение, анализ, синтез) и частно-научные (описательные, статистические) методы.

В результате исследования мы пришли к выводу, что в процессе использования включенных в состав внешней политики культурных инструментов разработаны эффективные методы и стали понятны границы воздействия культуры на зарубежных участников международных отношений. В этом контексте автор обосновывает факт, что культура не может заменить внешнеполитические военные инструменты, а также полностью не компенсирует недостаток международных экономических ресурсов. Но страны, не занимающие высокие позиции на всемирной политической и экономической арене, должны так или иначе заниматься популяризацией зарубежом своей национальной культуры. Следовательно, культурная дипломатия может внести существенный вклад в вопрос достижения фундаментальных целей Арцаха, усиления эффективности его внешней политики и признания на международной культурной арене.

Ключевые слова: *«мягкая сила», публичная дипломатия, культура, культурная дипломатия, внешняя культурная дипломатия, туризм, культурный обмен.*